

CENT ANYS D'EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES A EMPÚRIES

La difusió al Museu d'Arqueologia de Catalunya - Empúries

Per JOAQUIM MONTURIOL*

LA IMPORTÀNCIA DE LA DIFUSIÓ EN ELS MUSEUS

En la definició de museu que fa l'ICOM, s'enumeren les funcions que ha d'exercir qualsevol museu. Una de les més destacades és la difusió que s'ha de bastir a través de la funció educadora que ha de tenir tot museu. Els museus han d'investigar, conservar i estudiar, però també han de donar a conèixer, a la societat, el resultat de les seves investigacions o els fons de què disposen.

Malauradament, aquesta funció primordial de tot museu no ha estat, al llarg de la història, en el punt central de la majoria d'aquests equipaments. Per sort, la rendibilitat social que es pretén assolir un cop s'han fet inversions importants en els museus, ha fet que, de manera més recent, la majoria dels museus hagin fet un salt endavant en la seva tasca educativa. Quan diem tasca educativa, ens referim a la voluntat didàctica que ha de ser implícita en el concepte de museu i, per tant, tampoc no hem de tenir la visió limitada que l'educació s'adreça al públic escolar, ans al contrari, la voluntat educadora d'un museu ha d'abraçar la totalitat del seu públic potencial. Cal tenir en compte que, a partir dels anys 80 del segle passat, el nostre país ha viscut el que s'ha denominat popularment la democratització de la cultura. És a dir, que a partir dels anys 80 s'han fet importants inversions en museus existents i en nous museus. Això, sumat al fet que la població hagi gaudit de més temps lliure també ha facilitat un turisme cultural que accedeix als museus amb més facilitat que anteriorment. Aquest augment de visitants dels museus implica que una part d'aquests visitants tinguin una formació més bàsica o no especialitzada sobre els museus que visiten, cosa que fa més necessària aquesta funció educadora i didàctica que han de tenir els museus d'avui.

En el llarg ventall de museus del nostre país, es dona el cas que, els de fons arqueològic han estat dels darrers a fer el pas endavant en aquest sentit educatiu. Probablement, per la mateixa tipologia i continguts dels museus

* Tècnic de Difusió del Patrimoni del Museu d'Arqueologia de Catalunya - Empúries.

arqueològics, aquests s'havien limitat a esdevenir col·leccions d'objectes importants que no aconseguien atraure l'interès del públic en general.

Avui, qualsevol museu s'ha de plantejar a partir dels conceptes, les idees o els coneixements que vol transmetre al públic. De fet, molts dels nous museus s'han plantejat des del principi en aquest sentit. És a dir, partint dels objectius que volem que transmeti el museu per arribar al contingut i a la museografia adequades per a transmetre aquests continguts. En canvi, en altres museus existents, i els arqueològics en són un bon exemple, aquesta voluntat educadora s'ha esdevingut, per raons històriques, posteriorment i ha fet que els objectius s'adeqüin al museu existent i no pas a la inversa. Amb tot plegat, ens trobem que, llevat d'algunes comptades excepcions, els museus d'arqueologia encara han de fer progressos importants en aquest sentit.

Segons manifesta Schouten (Schouten 1987, 243) avui, un museu ha de transmetre sensacions, coneixements, raonaments, però sobretot ha de provocar que el visitant es faci preguntes al respecte del contingut, que pensi, que tregui conclusions, que vulgui aprendre més, que reconegui la importància del que s'exposa al museu en el seu context històric. En definitiva, un museu, avui, ha de provocar satisfacció alhora que ha de ser educatiu.

Tradicionalment, els museus arqueològics, que d'altra banda són dels pioners en la museologia del nostre país, moltes vegades s'han quedat ancorats en la simple exposició d'objectes interessants però que només poden ser interpretats com a tals per part dels especialistes. És a dir, poden exposar objectes importantíssims però que, si no els expliquem més enllà del que representen per si mateixos, no transmetran gaire res de nou als visitants. Les mateixes peces, explicades a través d'un context històric, del seu marc habitual de funcionament històric, amb paral·lels actuals de la nostra societat, poden fer variar en un 100% l'impacte que provoquin en els visitants. No només apreciaran la peça en si, segurament molt important, sinó que l'entendran, n'entendran el context, la funció, en voldran saber més, es faran altres preguntes, etc.

Per tant, cal continuar treballant de valent per donar aquesta funció educadora als nostres museus. Si bé alguns ja han fet aquest pas important, la majoria només l'han fet de manera parcial. Per tot plegat i per justificar la mateixa existència i funció dels museus, cal seguir innovant i renovant els museus actuals amb aquesta màxima.

Si a més d'un museu, ens trobem, com és el cas d'Empúries, davant d'un jaciment arqueològic, la funció educadora que s'ha de fer encara és més important, ja que una mínima o nul·la intervenció sobre les restes arqueològiques conservades ens ha de permetre transmetre el màxim de coneixements i aconseguir que quan es visita un jaciment arqueològic el visitant acabi veient el mateix que hi veuen els arqueòlegs experts. Això, a més, ha de ser possible en un visitant de qualsevol edat o condició social o cultural. Per aquest motiu, precisament, és encara més important la tasca de la difusió en un jaciment arqueològic ja que la interpretació de les restes requereix un esforç importantíssim per part dels visitants per poder entendre les restes que tenen al davant.

Les excavacions oficials es van iniciar l'any 1908 sota la direcció de Josep Puig i Cadafalch i l'execució d'Emili Gandia (en segon terme a la foto).

HISTÒRIA DE LA DIFUSIÓ A EMPÚRIES

A finals del segle XIX, i fruit de la gran repercussió mediàtica que van tenir les troballes egípcies, van aparèixer les primeres publicacions sobre l'antiga ciutat d'*Emporion*. Aquests van ser els antecedents que van recuperar de l'oblit l'antiga ciutat enterrada.

Tot i així, no va ser fins a principis del nou segle XX que, gràcies a la visió ambiciosa dels noucentistes, Empúries es va convertir en un parc arqueològic de primer ordre al nostre país. Els noucentistes, amb la voluntat de trobar les nostres arrels clàssiques, van fer possible la preservació i investigació de molts jaciments arqueològics i la fundació dels museus nacionals de Catalunya.

L'any 1908, en iniciar-se les primeres excavacions a Empúries, de la mà de Josep Puig i Cadafalch, no només es pretenia preservar i descobrir un passat clàssic de Catalunya, sinó que des d'un primer moment ja hi hagué una voluntat didàctica de donar a conèixer les nostres arrels a tota la població. Des dels primers anys, es van promoure accions i intervencions encaminades a donar a conèixer i a facilitar la interpretació de les restes descobertes a la població en general. A través de l'Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, Puig i Cadafalch publicava, cada any, una *Crònica de les Excavacions* en què

donava a conèixer els resultats dels treballs arqueològics realitzats (Puig i Cadafalch 1910-1936). L'any 1913, M. Cazorro va publicar la primera guia del jaciment (Cazorro 1913), amb fotografies de J. Esquirol.

A partir de l'any 1915, fruit de l'interès de Puig i Cadafalch pel jaciment, es van obrir les primeres dependències i el primer espai expositiu a Empúries. Sens dubte, Puig i Cadafalch tenia clar que calia difondre els resultats de les excavacions al gran públic.

A mitjan anys 20 del segle passat, Empúries ja havia esdevingut un punt de visita cultural per a excursionistes i també per a diversos grups escolars.

Els anys de la Segona República també van permetre fer un gran pas endavant en la difusió del jaciment. Així, s'editaren guies de visita, es col·locaren rètols explicatius, es millorà la senyalització per accedir al jaciment i es feren les primeres intervencions de consolidació i restauració per a fer més comprensible al públic les restes arqueològiques. Entre d'altres intervencions, per exemple, s'instal·là una còpia de l'escultura de l'Esculapi a la zona del temple on fou trobat l'original.

En ple franquisme, l'any 1947, s'inaugurà el nou museu, les obres del qual s'havien iniciat durant els anys de la República. Aquest museu fou novament renovat l'any 1961. A finals dels anys 60 del segle XX es va fer una de les intervencions més importants per a la museïtzació del jaciment. Fou la intervenció realitzada al fòrum romà, amb la reconstrucció parcial de l'ambulacre, alguns templets i les columnes del perímetre de l'àrea de la plaça pública. Aquella intervenció va donar un protagonisme al recinte del fòrum, passant a ser un punt de referència per al gran públic. Avui, gairebé 40 anys després, el fòrum és objecte d'un nou projecte de restauració, consolidació i museïtzació (Aquilué *et al.* 2005, 88-95; Aquilué/Monturiol (coord) 2004, 47-50) que ha de corregir les intervencions errònies del segle passat i incloure noves tècniques per a fer entenedores al públic les restes d'aquest gran espai públic de la ciutat romana.

Als anys 80, de la mà de la Diputació de Barcelona, es van millorar els itineraris del públic, es van senyalitzar els espais d'interès i es van enjardinar diversos espais.

Un pas endavant als anys 90 del segle XX

Sens dubte, Empúries va viure un pas importantíssim a partir dels anys 90 del segle XX. La creació de l'Oficina del Projecte Empúries, que desembocà en la creació de l'Organisme Autònom del Conjunt Monumental d'Empúries, va fixar les bases d'un Departament de Difusió que havia de fer aquest salt endavant. A més, les inversions realitzades amb motiu de l'arribada de la Flama Olímpica de Barcelona a la platja d'Empúries van ajudar moltíssim a aquesta renovació en aspectes de difusió del jaciment. Durant aquests anys es va recuperar l'àgora del segle II aC, els carrers principals per a la circulació de l'itinerari públic, es va construir el passeig marítim per a vianants entre la ciutat grega i la platja, es van instal·lar nous

A sobre, imatge de l'edifici central construït durant la II República, on s'inaugurà el nou museu l'any 1947. A sota, imatge del 1961 amb el remodelat museu, ja instal·lat en la nau de l'antiga església del convent servita, el mateix espai on es troba l'exposició permanent d'avui.

cartells informatius a tot el recorregut, es va renovar el museu monogràfic, es van editar tríptics de visita per als visitants en diferents idiomes, es va inaugurar l'audiovisual Multivisió Empúries, una de les eines de difusió més importants que ha tingut el jaciment fins als nostres dies.

La creació de l'Organisme Autònom del Conjunt Monumental d'Empúries (OACME) va fer possible l'establiment del primer Departament de Difusió d'Empúries, cosa que va permetre oferir una oferta d'activitats especialment adreçades a un públic escolar i, posteriorment, també familiar.

S'iniciaren les primeres visites teatralitzades l'any 1993, els tallers didàctics i es disposà de les primeres aules taller per a grups escolars.

L'any 1995, amb la incorporació d'Empúries al Museu d'Arqueologia de Catalunya, es dissolia l'OACME. Això va provocar uns anys d'estancament pel que fa a inversions importants i també una retallada de personal en l'àrea de Difusió, passant de les quatre persones que havia tingut a una sola persona a finals dels anys 90. Empúries comptava amb un gran volum de visitants, especialment escolars, que participaven massivament de l'oferta educativa existent al museu. Amb tot, paral·lelament, mentre altres museus s'obrien de nou o bé es renovaven plenament, donant més importància als departaments de difusió, a Empúries, que potser havia estat massa pionera, en aquests aspectes, es continuava aplicant el model existent sense massa canvis.

Això va provocar que arribés un punt que calia fer un nou salt endavant en temes de difusió, per posar-se a l'alçada de la resta de museus existents a Catalunya. El Pla director d'Empúries 1998-2008 (Aquilué 1998) ja establia una sèrie de millores en aspectes de difusió al jaciment. Durant aquests deu anys, s'han anat aplicant algunes de les directrius marcades pel pla director, però en la mesura que els pressupostos ho han permès, de manera que encara queda camí per recórrer.

Un dels aspectes que s'ha començat a desenvolupar dels que preveia el pla director és el fet que es volia ampliar el discurs d'Empúries amb el seu entorn històric i arqueològic, amb la voluntat de mostrar el *continuum* històric

Les visites teatralitzades iniciades l'any 1993 han tingut molta acceptació per part de tots els públics, ja que són una manera més amena de conèixer la història d'Empúries.

que aquest territori que avui anomenem Parc Arqueològic d'Empúries ha viscut al llarg dels segles. Les excavacions i intervencions realitzades a Sant Martí d'Empúries o bé a les esglésies de l'entorn d'Empúries han estat els primers exemples d'aquesta lectura que ens permet mostrar la història des de molt abans de l'arribada dels grecs i que ens encamina fins a la fundació del nucli de l'Escala al segle XVI i fins als nostres dies.

PROJECTES RECENTS I FUTURS

Renovació del material didàctic

Un dels aspectes que hi havia més endarrerits era el del material didàctic que es donava als grups escolars. Si bé en el moment de la seva elaboració, a principis dels anys 90, va ser un material actual i innovador, amb el pas del temps i si tenim en compte les millores en aquest sentit que van anar aplicant la majoria dels grans museus, el material didàctic d'Empúries va quedar fora de lloc. Per tot plegat, calia una actualització d'alguns continguts i, sobretot, la millora de l'aspecte físic del material que s'utilitzava. Així, es van començar a renovar totes les fitxes de treball i quaderns didàctics per tal d'editar-los per impremta i millorar-ne el producte final. Es va aprofitar per actualitzar la informació, per incloure les noves troballes arqueològiques, per traduir al castellà i al francès la majoria dels materials i per fer-ne una classificació gràfica que en facilités l'ús als educadors. Un aspecte important a destacar és el fet que a partir de la nova edició de la guia didàctica (adreçada als educadors i docents) en les versions catalana i francesa, se'n va començar a enviar, a partir de l'any 2001, un exemplar a tots els responsables de grups escolars que tenien previst realitzar activitats properament a Empúries. Això va ser una petita millora que va ser molt ben valorada per part dels mestres i professors, ja que els permetia treballar el tema a classe i millorar, així, el resultat de la visita posterior a Empúries.

Tot i les millores realitzades, encara queden alguns materials per actualitzar, editar i traduir, sobretot els més recents i que corresponen als diferents tallers didàctics que ofereix el museu.

Renovació de la senyalització del jaciment

Si bé, com hem dit, l'any 1992 es va fer un salt important en la senyalització de l'itinerari i la instal·lació de plafons informatius en el jaciment, el pas del temps, les inclemències meteorològiques del lloc i, fins i tot, petits actes de vandalisme, havien provocat que la senyalització es veiés molt afectada. Per aquest motiu, es va procedir, a partir de finals de l'any 2005, a la renovació de tota la senyalització de l'itinerari públic. Es va aprofitar el moment per actualitzar la informació; incloure reconstruccions hipotètiques dels diferents edificis i espais descrits; afegir el francès com a

A l'esquerra, imatge dels nous plafons informatius del jaciment instal·lats l'any 2005 per substituir els anteriors, a la dreta, que foren col·locats l'any 1992.

quart idioma del circuit a més del català, castellà i anglès; instal·lar nous punts d'informació dins l'itinerari, i unificar les numeracions amb la resta de suports de difusió existents (fullets, plànols, audioguies, etc). El nou sistema de plafons, de moment, ha funcionat bastant bé, sobretot pel que fa a visibilitat, comprensió i, fins i tot, perdurabilitat, ja que, de moment, no han estat objecte de bretolades que els hagin malmès.

Senyalització provisional d'intervencions arqueològiques

La incorporació, l'any 2000, dels primers plafons informatius provisionals per explicar els projectes d'intervencions arqueològiques que s'estaven realitzant, també va ser un nou camí en la difusió del gran públic. Era una manera de donar a conèixer els projectes que el MAC-Empúries estava duent a terme, una manera d'explicar les intervencions previstes al pla director i una forma de mantenir una informació actualitzada que els visitants agrairien molt. El fet que es vegi una zona en excavació i que no t'expliquin res fins que s'acabi tot el procés d'excavació, restauració i museïtzació, feia que el jaciment fos més avorrit i que la gent marxés sense saber si es continuava excavant o no. Amb la introducció d'aquests plafons informatius provisionals, s'han pogut donar a conèixer aquests projectes recents d'excavació i s'ha mantingut l'interès per part del públic per anar seguint el resultat de les excavacions.

Imatge d'un dels rètols provisionals que serveixen per a explicar al públic els projectes d'investigació arqueològica que s'estan realitzant en aquests moments.

L'objectiu d'aquests nous plafons és que un cop s'acabi el projecte d'excavació de la zona que descriuen, desapareguin i siguin substituïts per plafons fixos, com els que marquen la resta de l'itinerari públic de visita, que expliquin les dades definitives.

Renovació, traducció i edició de la guia didàctica

Existia ja una guia didàctica, elaborada als anys noranta, que es fotocopiava i compaginava manualment i es donava als professors que ho demanaven quan venien de visita a Empúries. Si no la sol·licitaven no se'ls donava aquest document. Tot i que el contingut era correcte i que l'estructura també era aprofitable, calia una actualització de les dades, la bibliografia, una correcció ortogràfica, una millora de les fotografies i els plànols que s'hi reproduïen i, sobretot, un tiratge per impremta que en millorés l'aspecte, la qualitat del text i les imatges i que servís com a eina bàsica per a qualsevol professor abans de realitzar la seva visita a Empúries. Així, es va fer la primera edició en català de la guia didàctica que va tenir molt bona acceptació. Es va aprofitar la millora en el sistema de reserves de visites per a introduir-hi, com a novetat, l'enviament, a l'atenció del professor que havia fet la reserva d'activitats, d'un exemplar de la guia per correu fins al seu centre escolar. No cal dir que els mestres i professors van

agrair moltíssim aquesta informació prèvia que el MAC-Empúries els oferia.

Amb tot, calia anar més lluny i procedir a fer-ne la traducció a altres idiomes. En primer lloc es va fer la versió en francès de la guia, atès que a Empúries hi ha un gran volum d'escolars francesos que cada any visiten el jaciment (Aquilué/Monturiol 2003, 329-39). Per tant, en aquests moments, el MAC-Empúries disposa de les versions catalana i francesa editades per impremta i actualitzades, i d'una versió en castellà que, de moment, es continua reproduint manualment. Properament, caldrà editar en castellà aquest document que és una eina important per als educadors.

Millora dels espais didàctics

Amb la introducció dels primers tallers didàctics a partir dels anys 90, es van adequar els primers espais com a aules taller. Així, primerament, es va disposar d'una aula mòbil instal·lada a l'aparcament públic que acollia un taller d'arqueologia anomenat "Enigmes d'Empúries". Posteriorment, i aprofitant les antigues dependències de l'Escola Taller Emporiton, es va adequar una segona aula per al taller de "Mosaics" i un hivernacle per al taller de "Ceràmica a l'Antiguitat" (Sureda 2001, 159-168). Aquests tres tallers van esdevenir, de fet, el conjunt de l'oferta pràctica que oferia el museu per als

Un dels tallers didàctics que tenen més acceptació per les escoles és el de mosaics en què els alumnes elaboren el seu propi mosaic de tesselles.

escolars fins gairebé l'any 2000, en què es va poder disposar d'una nova aula taller que va permetre eliminar l'hivernacle com a aula didàctica. A més, a partir del 2005, es van poder reaprofitar un parell de dependències a l'entrada del Museu que es van adequar com a noves aules taller. Així, actualment, es disposa de tres aules en mòduls prefabricats i dues petites aules en dependències del Museu. Aquestes cinc aules acullen els quatre tallers que ofereix avui el MAC-Empúries i una aula més per poder desdoblar el taller de mosaics.

Nou taller de comerç a l'antiguitat

A partir de l'any 2003 es va començar a treballar per poder crear un nou taller didàctic per afegir-lo a l'oferta existent. Després de veure l'oferta de museus similars i de conèixer les seves experiències es va optar per crear un taller diferent que tenia per centre d'interès el comerç a l'antiguitat. De fet, la voluntat era explicar la importància i el funcionament del comerç al segle II aC a *Emporion* i fer-lo reviure o experimentar als alumnes a través d'una mena de joc de rol i joc de taula. Per aquest motiu es va crear aquest nou taller que, a través del joc, la diversió i la posada en pràctica dels coneixements sobre Empúries que tenen els alumnes després de visitar el jaciment, transmet de manera vivencial l'experiència del comerç i l'intercanvi entre cultures que ja existia al segle II aC.

Es tracta d'una de les activitats que ha tingut més bona acollida. El joc, la diversió, l'estratègia i els objectius a assolir sempre han estat bones eines a l'hora de treballar per difondre la història entre els joves. En aquest cas, precisament, es tracta d'un taller que s'ha orientat com un gran joc de taula en què, a més d'aprendre diferents aspectes del comerç a l'antiguitat, de la història d'Empúries i del seu urbanisme, es pot passar una estona divertida.

Entre els objectius del joc podem esmentar: conèixer l'activitat comercial de l'*Emporion* del segle II aC; identificar les estructures urbanes relacionades amb el comerç; identificar els agents comercials i els productes; observar la diversitat cultural i els interessos comercials; assumir el rol d'un agent comercial; propiciar el treball en equip i la col·laboració per poder guanyar el joc; explicar la importància del jaciment grec d'*Emporion*, etc.

El joc està pensat per fer-lo amb un grup d'alumnes que prèviament hagi realitzat la visita al jaciment. Els participants es divideixen en quatre grups. Cada grup ha d'escollir un sobre en el qual hi ha una targeta de presentació que els indica quin és el paper o rol que han d'assumir. A cada targeta s'explica quins personatges els correspon representar: grecs, romans, fenicis o ibers. També els informa quina és la seva missió comercial a *Emporion* i quins productes tenen per comerciar.

El tauler de joc és una reproducció gegant de la planta de la ciutat grega amb diferents caselles que van d'un punt a un altre de la ciutat. Cal avançar per les caselles amb l'objectiu de caure en diversos punts clau del tauler. Un cop s'aconsegueix caure en un dels punts clau, caldrà respondre a una

El nou taller sobre el comerç a l'antiguitat és especialment indicat per a alumnes de secundària i batxillerat, ja que esdevé una bona manera de retenir la informació sobre Empúries i la seva història a partir d'un joc de taula gegant.

pregunta sobre aquell punt en qüestió. Si la pregunta s'encerta, cada grup podrà escollir un dels objectes per comerciar que porta en el bagul de la seva pròpia cultura. També s'han elaborat un seguit de dibuixos en format de còmic dels diferents edificis i espais més representatius de la ciutat grega.

Un cop s'acaba el temps estipulat, s'atura el joc i s'adrecen tots els grups a l'àgora. Allí, s'estableix un temps de negoci per intercanviar amb la resta de grups els objectes propis assolits per aconseguir-ne d'una altra cultura. L'objectiu final és obtenir el màxim d'objectes de les altres cultures a través de l'intercanvi. Un cop acabat el temps, es fa un recompte dels objectes d'altres cultures que cadascú ha obtingut i se sap quin grup ha obtingut més puntuació.

Aquest joc és una bona manera de retenir la informació adquirida durant la visita prèvia al jaciment i una bona eina per donar a conèixer altres aspectes puntuals de la vida quotidiana relacionada amb el món del comerç a l'antiguitat.

Les fitxes de les preguntes del joc presenten quatre nivells de dificultat per tal que l'educador, que condueix el joc, pugui seleccionar aquell nivell que es correspongui amb el grup classe que té al davant. Amb això també s'aconsegueix que amb la mateixa estructura es pugui oferir el mateix joc a alumnes de primària, de secundària o de batxillerat.

Noves activitats, nous públics

Un cop mínimament renovat el material didàctic existent i les dependències de què es pot disposar de moment, calia obrir noves línies d'intervenció fins ara poc explorades i explotades pel MAC-Empúries. Un dels grans problemes de qualsevol museu és l'estacionalització del volum de visitants. En el cas d'Empúries, si parlem de l'oferta didàctica adreçada a escolars, el volum més important es concentra entre els mesos de març i juny. Per tal de poder dedicar-nos a difondre el contingut del nostre museu a altres franges de públic i que, a la vegada, contribuïssin a la desestacionalització, es va començar a treballar per oferir activitats per a la gent gran. El fet que la Generalitat aprovés, recentment, la gratuïtat d'accés als majors de 65 anys va contribuir a poder dissenyar un paquet didàctic adreçat a la gent gran. En aquest sentit, es va treballar conjuntament amb el Patronat de Turisme de l'Escala, la Unió de Saladors d'Anxova de l'Escala i el nou Museu de l'Anxova i de la Sal, per tal d'elaborar un programa que hem anomenat "Empúries, especial gent gran". Es tracta d'un paquet de tot un dia amb una atenció molt personalitzada al grup de gent gran i a un preu assequible que inclou, una visita adequada a les possibilitats del grup pel jaciment d'Empúries, la visita al museu i la nova sala d'Asclepi, el dinar en un restaurant de l'Escala i una visita a escollir entre el Museu de l'Anxova o bé un salaó d'anxoves de l'Escala. D'aquesta manera, no només el MAC-Empúries es beneficia d'aquest esforç per

*Fullet promocional de la nova activitat
"Empúries, especial gent gran",
un paquet adreçat a grups
de la tercera edat que, de mica
en mica, va tenint més acceptació.*

desestacionalitzar el públic, sinó que també ho fan els restaurants de la zona, el Museu de l'Anxova i els productors d'anxova de l'Escala.

També s'ha treballat per renovar les visites teatralitzades que ja s'oferien a Empúries des de feia molts anys a les nits d'estiu. S'ha procurat, després de comprovar que es treballava amb un públic estable i repetidor, de variar les activitats cada dos anys. Així, s'ha anat mantenint l'interès per venir a aquestes visites nocturnes que són especialment adreçades a un públic familiar o individual. A la vegada, es procura que les visites teatralitzades siguin interactives amb el públic i que mostrin diferents èpoques o escenes de la història d'Empúries. Per exemple, s'han escenificat temes com la vida dels nobles romans, les relacions entre amos i esclaus, els primers excavadors noucentistes a Empúries, etc.

La gestió dels serveis didàctics

Fins a l'any 2001, els serveis didàctics del MAC-Empúries eren gestionats directament per l'Àrea de Difusió. Aquesta àrea, amb pocs recursos humans, contractava els diversos serveis a monitors o guies turístics d'entre una llista de persones que oferien els seus serveis. Això provocava una inestabilitat altíssima. Mai no es podia confirmar una visita o un taller a un grup fins que no s'havia pogut contractar un dels monitors o guies per a fer-la. Per tant, el servei i la imatge del museu era molt precària, atès que no podia garantir, d'entrada, si aquell grup podria realitzar les activitats que volia o no de manera ràpida. Si, a més, tenim en compte que no hi havia possibilitats de créixer amb més personal propi, calia estudiar altres vies de funcionament que donessin més qualitat i estabilitat al servei i als mateixos treballadors. Fou així, com, observant i visitant altres museus o organismes públics amb serveis similars, va sorgir la idea de treure a concurs una concessió administrativa a partir del 2002 per a l'explotació dels serveis didàctics i informatius del MAC-Empúries. D'aquesta manera se solucionaven diverses coses. Per una banda, el MAC-Empúries podia oferir un millor servei d'atenció als visitants, un millor servei de reserves i un millor servei didàctic en general. Per altra banda, per la part de guies o monitors, s'oferia la possibilitat de poder explotar la concessió, assegurant així, una estabilitat laboral mínima a un grup de persones, cosa que contribuïa a millorar la qualitat formativa dels educadors arran de l'experiència adquirida amb el temps i la formació continuada que ofereix el museu als educadors. Amb tot això s'ha aconseguit que un grup mínim de persones pugui veure estabilitzada la seva situació laboral realitzant aquelles tasques que li agraden de fer. A més, amb la finalitat de fer rendible l'explotació dels serveis, l'empresa concessionària és la primera interessada en ampliar l'oferta, actualitzar-la, millorar la formació del seu personal, donar una bona atenció als visitants, etc. Tot plegat desemboca en un millor servei ofert per part del MAC-Empúries als visitants i en una major estabilitat laboral als educadors culturals que treballen als museus. Fins avui, gràcies a aquest sistema d'explotació, el MAC-Empúries ha fet ja algunes millores i, sens dubte, n'ha de fer moltes més en un futur proper.

Exposicions i edicions divulgatives del MAC-Empúries

Tot i que el MAC-Empúries actualment no disposa de cap sala per a exposicions temporals, l'any 1998 es va fer una exposició amb el títol *Sant Martí d'Empúries, una illa en el temps* a la casa forestal de Sant Martí d'Empúries. Era la primera vegada, en anys, que s'organitzava una exposició temporal. En aquella ocasió es volien mostrar els resultats de les excavacions realitzades als carrers i les places del poble amb motiu de la nova urbanització dels espais públics. Coincidint amb l'exposició, es va editar un catàleg divulgatiu adreçat a un públic general.

Fruit de l'èxit que va tenir aquesta exposició, el MAC-Empúries ha continuat organitzant, anualment, a partir del 2001, una exposició amb la finalitat de donar a conèixer diversos aspectes de l'arqueologia o la història d'Empúries. Aquestes exposicions s'han anat fent, principalment, a la casa forestal, en període d'estiu i amb la col·laboració de l'Ajuntament de l'Escala. Al mateix temps, cada any, s'ha editat el corresponent catàleg de l'exposició amb aquesta finalitat didàctica. D'aquesta manera, avui, el MAC-Empúries

La casa forestal de Sant Martí d'Empúries ha estat, en els darrers anys, el lloc escollit per presentar les exposicions divulgatives temporals durant el període d'estiu.

compta amb una col·lecció de deu catàlegs de les darreres exposicions que han tingut una molt bona acceptació per part del públic. Malgrat que es tracta d'exposicions modestes, ateses les característiques de la sala, el resultat acaba essent prou digne i àmpliament positiu. És, sens dubte, una bona manera d'acostar el museu i, sobretot, els resultats de les investigacions que realitza la institució, a tota la població en general i a la població de l'Escala en especial.

L'Esculapi torna a Empúries

El MAC-Empúries compta amb un petit museu monogràfic que recull una bona mostra de les peces arqueològiques sorgides de les excavacions. Malgrat que es tracta d'un espai petit i que la majoria de les peces que van sorgir a principis de segle XX es troben al fons del MAC-Barcelona, el petit museu d'Empúries rep una important xifra de visitants anual. A partir de la gran reforma realitzada l'any 1992 de tot el museu i de l'organització per àmbits temàtics, no s'han fet grans modificacions fins a aquest any 2008. El que sí s'ha pogut fer és millorar-ne la presentació, la retolació i incloure a l'exposició permanent diversos objectes interessants, trobats en les excavacions més recents. Així, per exemple, en els darrers anys s'han inclòs peces com la lauda sepulcral del segle V dC trobada a l'església de Santa Margarida d'Empúries, diversos objectes sorgits de les excavacions de Sant Martí d'Empúries o de la necròpolis de Vilanera, o bé el cap de marbre del déu Bacus, trobat a la *insula* 30 de la ciutat romana. No hi ha dubte que es

El retorn de l'escultura original del déu Asclepi a Empúries l'any 2008 ha estat un dels eixos principals dels actes de celebració del primer centenari de l'inici de les excavacions. Avui, és un dels reclams principals amb què compta el museu.

tracta d'unes peces molt importants que han passat a engruixir el volum d'obres exposades a Empúries.

Amb tot, l'ampliació important del museu ha tingut lloc aquest any 2008, any del primer centenari de l'inici de les excavacions oficials. El fet més destacable ha estat el retorn a Empúries del famós Esculapi, l'escultura del déu grec de la medicina Asclepi, datada del segle II aC i que fou trobada a Empúries l'any 1909. Per tal de museïtzar correctament una peça de valor tan incalculable com aquesta, es va decidir adequar una nova sala monogràfica dedicada a l'estàtua d'Asclepi. Així, es va desmantellar la sala de l'Audiovisual Multivisió, que d'altra banda estava bastant desfasat, per tal d'adequar-la per acollir l'Esculapi d'Empúries. Avui, el visitant disposa d'un sistema automatitzat que a través de vídeo, imatge, so, textos, objectes i il·luminació, va introduint el visitant en el coneixement de l'escultura d'Asclepi i de la seva història antiga i recent. L'escultura d'Asclepi ha passat a ser la peça més destacada del museu i la més demandada per part dels visitants.

PROPOSTES DE FUTUR PER A LA DIFUSIÓ D'EMPÚRIES

Les noves tecnologies

Les restitucions virtuals en la difusió dels museus arqueològics, el projecte d'Empúries.

No hi ha cap dubte que la tecnologia actual ha obert unes portes grandioses per facilitar la difusió dels museus. En especial facilita la difusió en els jaciments arqueològics, ja que, com hem dit al principi, els jaciments arqueològics requereixen d'un esforç d'interpretació molt gran per part del visitant per poder entendre les restes que té al davant. Fins avui, s'havia treballat amb dibuixos, gravats, maquetes i, fins i tot, reconstruccions totals o parcials d'edificis i/o monuments. Avui, la tecnologia permet, fins i tot, anar més enllà de les reconstruccions físiques i permet passejar per espais virtuals i interactuar-hi. La majoria dels museus i, sobretot, de jaciments arqueològics han implantat o estan treballant per fer-ho, sistemes diversos de restitucions virtuals, imatges amb tres dimensions, espais virtuals, interactius, etc, que ajuden a entendre les restes existents i a difondre una part important de la nostra història d'una manera gràfica, atractiva, clara, emocionant i educativa.

Pel que fa a Empúries, si bé es van fer passes importants entre els anys 2001-2003 (Bases/Monturiol 2002, 236-240) que podien convertir-la en un dels primers jaciments de Catalunya que aplicaven aquestes tècniques, malauradament no s'ha pogut desplegar plenament el projecte inicial que s'havia previst. El projecte de restitució virtual d'Empúries (Aquilué *et al.* 2003, 285-291) pretenia trobar el finançament necessari per reconstruir virtualment tota la ciutat grega i la ciutat romana conegudes fins avui. La intenció era reconstruir plenament els espais, els edificis i les places dels

quals es tenia informació suficient i deixar de manera més neutra altres espais o edificis dels quals no es disposés d'informació arqueològica mínima per a fer-ho. Amb això es volia crear un circuit virtual per tot el jaciment que havia de tenir una aplicació parcial *in situ*. És a dir, que a diferents punts del jaciment hi hagués punts d'informació virtual que permetessin, al visitant, interpretar les restes que té al davant amb l'ajut de la reconstrucció virtual que podria consultar i per la qual es podria passejar. Per tal de poder redactar el projecte i intentar trobar el finançament necessari per aplicar-lo, es va elaborar una demostració d'una reconstrucció virtual del temple dedicat a Zeus i Serapis que es troba a la ciutat grega d'*Emporion*. Aquesta demostració, presentada en diversos congressos i fires (Aquilué *et al.* 2003, 285-291) va tenir una molt bona acceptació, tant per part de tècnics de difusió, arqueòlegs, docents, com pels tècnics especialistes en la matèria. La reconstrucció virtual del temple esmentat permet passejar-s'hi, entrar-hi, passar del present al passat i viceversa i conèixer diferents aspectes del recinte religiós que hem cregut convenient de destacar. Aquest projecte, segurament amb millores tècniques que l'avanç de la tecnologia avui permetria, continua essent vigent i continua essent una assignatura pendent per al MAC-Empúries. El dia que es pugui desenvolupar aquest projecte i executar-lo, Empúries farà un nou i important salt endavant, passant a ser un dels museus arqueològics més didàctics d'Europa. Els visitants que han pogut visionar la demostració de la reconstrucció virtual del temple de Serapis entenen molt millor les restes del temple i tot el jaciment en general que no pas els que no l'han vist.

Millora dels espais didàctics i de l'oferta existent

En els propers anys, a mesura que es posi en marxa el nou edifici de magatzems que s'està construint en aquests moments, caldrà una millora important dels espais didàctics destinats, principalment, a les escoles. Si bé a principis dels anys 90 les aules prefabricades que s'oferien representaven un salt qualitatiu important, avui, ja dins el segle XXI, precisament contribueixen a l'efecte contrari. Caldria un reagrupament de les aules taller en un mateix espai i que els espais estiguessin ja pensats per a les activitats que han d'acollir.

Al mateix temps, cal continuar treballant, com s'ha fet en el darrer any, per actualitzar i ampliar tota l'oferta educativa existent i per obrir el ventall de públic a qui va adreçada. En aquest sentit, la concessió administrativa d'exploració del servei a una empresa de serveis didàctics ha contribuït a desenvolupar aquestes millores.

Un altre dels grans reptes de tots els museus és treballar per contribuir a desestacionalitzar el volum de públic. Per aquest motiu, cal obrir noves vies, adreçar-se a nous públics, treballar per recuperar els visitants en grups d'adults (tour-operadors, grups de gent gran...) i idear noves activitats de cap de setmana adreçades a tota la família, etc.

Centre d'interpretació i circuit de la visita

Empúries pateix actualment d'un dèficit important pel que fa a la rebuda del públic, motivat per la situació física dels seus equipaments actuals. Un dels problemes més importants és la rebuda i atenció al visitant. En aquests moments, el visitant només troba la taquilla d'entrada que en temporada alta està col·lapsada, on compra l'entrada i se li dóna una informació molt mínima perquè vagi fins a l'aparcament i comenci la visita. Sense saber res o gairebé res de la història d'Empúries, el visitant s'ha d'orientar i començar el recorregut amb l'ajut del fullet i dels plafons informatius, però no hi ha cap centre que l'introdueixi, que el prepari per visitar el que té al davant. Part d'aquesta explicació la troba quan arriba al museu monogràfic, quan ja ha vist la meitat del jaciment, de manera que ja no fa aquesta funció introductòria que seria necessària. Així, de totes totes, cal posar en marxa un centre de recepció, informació i interpretació adreçat als milers de visitants que passen cada any pel jaciment. En aquest nou equipament, avui en fase de projecte, es preveu que el visitant rebi la informació del que hi ha dins el jaciment a partir d'un sistema d'audiovisuals breus que l'introdueixin en el tema i l'engresquin a visitar el lloc. D'aquesta manera, tots els visitants hauran rebut primer la informació que els vulguem donar i a partir d'aquí seran ells que decidiran si volen entrar o no al jaciment. El nou centre de recepció i interpretació ha de representar una nova millora en l'atenció al visitant i ha de contribuir a fer el MAC-Empúries molt més didàctic.

Imatge virtual en 3-D del que ha de ser el nou centre d'interpretació i recepció de visitants i que es preveu construir a la zona de l'actual aparcament públic d'Empúries (Fuses i Viader, arquitectes).

Empúries, un jaciment viu

Un dels reptes més importants que penso que Empúries ha d'afrontar és el d'aconseguir fer prendre consciència a tots els seus visitants que es troben en un jaciment viu. És a dir, que han visitat un lloc històric que només es pot veure parcialment. Un lloc on fa més de 100 anys que s'excava i en el qual, segurament, s'excavarà durant el proper mig mil·lenni. Convé que el visitant entengui que queda molt per fer i per descobrir i que, a diferència d'altres museus més estables, Empúries és viva i va creixent, any rere any, amb les noves excavacions. La idea principal és transmetre al visitant que al cap d'uns anys, si torna a visitar el jaciment, probablement hi veurà nous espais, noves peces arqueològiques sorgides de les excavacions, etc. Per aconseguir això, cal anar-ho repetint tant a tots els visitants anuals com també a través de tots els sistemes informatius de què disposa el jaciment. La presència als mitjans de comunicació també és bàsica per deixar clar que el jaciment és viu, que s'hi continua investigant, que s'hi continua treballant. Cal anar donant a conèixer a la població en general les troballes que es van fent i les novetats que es van introduint a l'oferta del Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries. Hi ha museus que tenen una llarga història i la seva continuïtat és inqüestionable. Hi ha altres museus que avui tenen raó de ser però que no podem assegurar que el dia de demà la tinguin igualment. Ara bé, una cosa és clara, Empúries té encara un llarguíssim camí per recórrer, un camí que, com a mínim, ha de ser igual o superior al dels seus XXVI segles d'història.

BIBLIOGRAFIA

AQUILUÉ, X., *Pla Director del Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries. Un projecte pel Primer Centenari de la recuperació d'Empúries (1908-2008). Vol. I: Proposta dels programes de recerca, documentació, conservació i difusió d'Empúries*, Empúries, Generalitat de Catalunya, 1998.

AQUILUÉ, X., MONTURIOL, J. (coord), *Forum Emporiae MMIV. El fòrum romà d'Empúries, 2004 anys d'història*, catàleg de l'exposició. Girona, MAC-Empúries, 2004, 47-50.

AQUILUÉ, X., CASTANYER, P., DOMÈNECH, L., MONTURIOL, J., SANTOS, M., TREMOLEDA, J., "El proyecto de restauración, consolidación y adecuación museográfica del foro romano de Empúries", *III Congreso Internacional sobre Musealización de Yacimientos Arqueológicos*, Saragossa, 2005, 88-95.

AQUILUÉ, X., MONTURIOL, J., "Anàlisi i estudi dels visitants d'un jaciment arqueològic: el cas d'Empúries", *II Congrés Internacional sobre Museització de Jaciments Arqueològics*, Barcelona, 2003, 329-39.

AQUILUÉ, X., BASES, T., CASTANYER, P., MONTURIOL, J., SANTOS, M., TREMOLEDA, J., "Projecte de restitució virtual de la ciutat grega d'Emporion (Empúries, l'Escala)", *II Congrés Internacional sobre Museització de Jaciments Arqueològics*, Barcelona, 2003, 285-291.

BASES, T., MONTURIOL, J., "Proyecto de reconstrucción virtual de la ciudad griega de Empúries. El Serapieion: un paseo por el santuario de Serapis", *Boletín del Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico*, Sevilla, 2002, 236-240.

CAZURRO, M., ESQUIROL, J., *Guía Ilustrada de las ruinas de Ampurias y Costa Brava Catalana*, La Escala, s.d. 1913.

PUIG I CADAVALCH, J., “Les excavacions d’Empúries. Estudi de la topografia”, *Anuari de l’Institut d’Estudis Catalans (1908)*, Barcelona, 1910, 150-194.

PUIG I CADAVALCH, J., “Crònica de les excavacions d’Empúries”, *Anuari de l’Institut d’Estudis Catalans III (1909-1910)*, Barcelona, 1911, 706-710.

PUIG I CADAVALCH, J., “Els temples d’Empúries”, *Anuari de l’Institut d’Estudis Catalans IV (1911-1912)*, Barcelona, 1913, 303-322.

PUIG I CADAVALCH, J., “Crònica de les excavacions d’Empúries”, *Anuari de l’Institut d’Estudis Catalans IV (1911-1912)*, Barcelona, 1913, 671-677.

PUIG I CADAVALCH, J., “Excavacions d’Empúries”, *Anuari de l’Institut d’Estudis Catalans V (1913-1914)*, Barcelona, 1915, 102-111.

PUIG I CADAVALCH, J., “La colònia grega d’Empúries”, *Anuari de l’Institut d’Estudis Catalans VI (1915-1920)*, Barcelona, 1921, 694-712.

PUIG I CADAVALCH, J., “Les excavacions d’Empúries”, *Anuari de l’Institut d’Estudis Catalans VII (1921-1926)*, Barcelona, 1931, 81-84.

PUIG I CADAVALCH, J., “Les excavacions d’Empúries”, *Anuari de l’Institut d’Estudis Catalans VIII (1927-1931)*, Barcelona, 1936, 56-59.

SCHOUTEN, F., *La función educativa del museo: un desafío permanente. Museum (Unesco)*, núm. 156 (vol. XXXIX, 4), París, 1987, 243.

SUREDA, L., *Arqueologia i didàctica. L’exemple de dos tallers emporitans: Opus musivum i La ceràmica a l’Antiguitat*, Girona, *Col·lecció Diversitas 23*, Universitat de Girona, 2001, 159-168.

